

KASTAMONU'DA ASA SULARI**

ASA WATERS IN KASTAMONU

Gülten KÜÇÜKBASMACI***

Öz

Su, hayatımızı idame ettirmede en önemli maddedir. Ayrıca ilk çağlardan beri şifalı suların kullanıldığı yapılan kazılarda görülmektedir. Kaplıca ve içmelerden başka şifalı olduğuna inanılan kutsal sular da vardır. Bu suların şifa verici etkileri inanışlara, kişiler arası telkinlere, efsanelere, kişisel inançlara, yapanları bilinmeyen etkileyici yorumlara ve faydalandıklarını anlatanların tesirlerine vb. bağlıdır.

Türklerde suyun kutsal olduğu bilinmektedir. Yer-su kültü VIII. yy'da devletin resmi kültlerinden biri olmuştur. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra su kültürünün izlerini uzun müddet muhafaza etmişlerdir. Suyun kutsiyetine dair inançların günümüze kadar geldiği görülür. Suyun kutsallığı düşüncesi "zemzem suyu" ve "asa suları" ile devam etmektedir.

Bu makalenin konusu "asa suları"dır. Araştırma alanı Kastamonu ile sınırlı tutulmuştur. Kastamonu'da kutsal ve şifalı olduklarına inanılan Hz. Pîr Şeyh Şabân-ı Veli Külliyesi Asa Suyu, Benli Sultan Külliyesi Asa Suyu, Abdal Hasan Külliyesi Asa Suyu, Haraçoğlu Türbesi Asa Suyu, ve Mehmet Efendi Türbesi Asa Suyu etrafında oluşan efsane, inanış ve uygulamalarla birlikte ele alınacaktır. Yapılan derlemeler ve gözlemler sonucu asa suları etrafında oluşan inanç ve uygulamaların devam ettiği görülmüştür. Ayrıca internet ortamında "asa suyu" ile ilgili bir tarama yapıldığında binlerce sonuçla karşılaşılacaktır. Bu bulgular Türk kültüründe suyun kutsallığı fikrinin yüzyıllardan beri devam ederek günümüz insanının davranışlarına yön verdiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: su, asa suları, veli kültü, ağaç kültü, su kültü, kutsallık, şifa, Kastamonu

Abstract

Water is the most important factor in sustaining our lives to maintain. It is seen in excavations that healing waters have been used since the early ages. There are different sacred waters are believed to be healing, such as hot spring and spas. The healing effects of these waters depend on beliefs, interpersonal incunation, legends, personal beliefs, impressive anonymous interpretations and influence of people who say they have healing etc.

It is known that water is sacred among Turks. The ground-water cult has become one of the official cults of the state in the eighth century. After the Turks converted to Islam, they kept the marks of the water cult for a long time. Beliefs about the holiness of water still exist today. Today, the belief that water is thought to be a life-giving and a creative sacred is continuing with "zemzem water" beside the "asa waters".

In this article "asa waters" will be studied. Research limited to Kastamonu. Pîr Sheikh Shaban-i Veli

* Makalenin Geliş Tarihi: 18.01.2017, Kabul Tarihi: 30.05.2017.

** 07-08 Kasım 2013 tarihlerinde Tekirdağ'da düzenlenen "Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan "Suyun Kutsallığı ve Asa Suları" başlıklı sözlü bildirisinin yeniden kurgulanmış ve genişletilmiş şeklidir.

*** Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kastamonu, gkucukbasmaci@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1715-7843.

Kllyesi Asa Suyu, Benli Sultan Kllyesi Asa Suyu, Abdal Hasan Kllyesi Asa Suyu, Haraoğlu Türbesi Asa Suyu and Mehmet Efendi Türbesi Asa Suyu will be discussed together with myths, beliefs and practices. They are believed to be holy and healing in Kastamonu.

At the end of compilations and observations, it was observed that beliefs and practices around “asa waters” continue. Also there are thousands results when a search is made on “asa water” in the internet environment. These findings show that the sanctity of water in Turkish culture has been going on for centuries and has been direct to the behaviors of today’s people.

Key Words: water, “asa waters”, saint cult, tree cult, water cult, sanctity, healing, Kastamonu

1. Giriş

Su, insan fizyolojisinde tuttuğu yere bağlı olarak kazandığı nemin yanında temizlenme ve arınma nesnesi olarak da önemlidir. Suyun şifa kaynağı olarak da ilk çağlardan bu yana kullanıldığı yapılan kazılardan anlaşılmaktadır (Dramur, 1989: 125). Kaplıca ve içme gibi şifası suyun kendi bileşimlerinden kaynaklanan sulardan başka şifalı olduğuna inanılan ve kutsal kabul edilen sular da vardır. Bu suların şifa verici etkileri, suyun yapısında bulunan minerallere değil; daha çok kişiler arası telkinlere, efsanelere, kişisel inanışlara dayanmaktadır. Kutsallığına inanılan suların ziyaret yerlerinin veya kutsal kabul edilen ağaçların yanlarında oldukları ve bu sularla ilgili efsanelerin oluştuğu (Başar, 1989: 48) görülmektedir.

Velı türbelerinin yanında veya yakınlarında bulunan ve “asa suyu” olarak adlandırılan sular, Türklerde suyun kutsallığı fikrinin günümüzdeki tezahürüdür. Ayrıca bu sular şifa kaynağı olarak da görülmektedir. Asa suları söz konusu olduğunda su kültü, velı kültü ve ağaç kültü bir arada dşnlmek durumundadır. Velinin şahsında su kültü ve ağaç kültü birleşmiş, “asa suyu” ile somutlaşmıştır.

Makalede öncelikle asa sularının su kültü, velı kültü ve ağaç kültü ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. Araştırma alanı Kastamonu ile sınırlandırılmış, Kastamonu’da kutsal ve şifalı olduklarına inanılan Hz. Pır şeyh şabân-ı Velı Kllyesi Asa Suyu, Benli Sultan Kllyesi Asa Suyu, Abdal Hasan Kllyesi Asa Suyu, Haraçoğlu Türbesi Asa Suyu, ve şeyh Mehmed Efendi Türbesi Asa Suyu ele alınmıştır. Bu suların etrafında oluşan inanışlar, efsane ve uygulamalar değerlendirilmiştir.

2. Asa Suları ve Su Kültü

Su, Türklerin kutsal kabul ettikleri önemli unsurlardanır. “Yer-su kültü, Köktürk kitabelerinden anlaşıldığına göre VIII. yy’da Türklerde devletin resmi kültlerinden biri olmuştur” (İnan, 1998: 491). Kültigin Kitabesinde geçen “ze Türk tengrisi Türk ıduk yiri subı ana itmiş” (Ergin, 2004: 10-12) ve Tonyukuk Kitabesinde geçen, “Tengri Umay ıduk yir sub basa birti erinç” (Ergin, 2004: 76) cümleleri yer-su kültünün varlığının ifadeleridir.

Türklerde ıduk [kutsal]¹ kabul edilen yer-suya; dağ, orman, çay, su, od-ocak hâimleri ve ecdat ruhları dâhildir (Bayat, 2007: 31). Emel Esin'e göre kitabelerde "ıduk yir suv" olarak geçen ruhlar "bir bölgeye hâkim oldukları sanılan dağların ve derelerin, insan ve hayvan şeklinde düşünülen ruhlarıydı" (2001: 87). Roux'ya göre de "Mevcut olan her şey gibi, suların da hâkim-sahipleri vardır" ve "suların hâkim sahipleri tıpkı yeryüzünün hâkim-sahipleri gibi etkin ve güçlü"dür (1998: 111). Ancak yer-suyun yüceliği hiçbir zaman Tanrı'nın üzerinde değildir. "Tıpkı göklerin yıldızları gibi dünyanın ayrıcalıklı kısmı olan ıduk yer sub, tek veya çoğul olarak, tehlikeli anlarda, halkı galeyana getirmek gerektiğinde veya ulusal birliği gerçekleştirmek lazım geldiği vakit, yazıtlarda belirtildiği gibi Tengri ile birlikte harekete geçmekte, fakat Tengri olmadan hiçbir zaman müdahale etmemektedir" (Roux, 1998:107). Türklerin inançlarında canlı kabul edilen çaylar, ırmaklar ve göller, Bahaeddin Ögel'e göre de Tanrı gibi insanların çok üzerinde bulunan mukaddes varlıklar değillerdi. İnsanlar onlarla iletişim kurabilirlerdi (1998: 322).

Türklerin kutsal suların kıyılarında kurban kesmek için toplandıkları (Roux, 1998: 111); Türk oldukları kabul edilen Çu hükümdarının savaşta giderken geçtiği yerlerin, ordugâh veya yeni yurt kabul edilen yerlerin "yer-su"larına kurban verdiği; yeni yurt kurarken ve geleneksel olarak yapılan ayinlerde hayvan, içki, kumaş ve yeşimtaşı gibi adaklar sunulduğu belirtilmektedir (Esin, 2001: 160). Osman Turan, yüksek dağlar ve pınarlarda Tanrı'ya dua edildiğini ve kurbanlar kesildiğini belirterek bu makamları İslam evliyalarının türbelerine benzetmekte ve buraların vatan şuurunu doğurup kuvvetlendirdiğini söylemektedir (1980: 111).

Türk yaratılış mitlerinin günümüze ulaşan metinlerine bakıldığında, başlangıçta hiçbir şey yokken dünyanın uçsuz bucaksız sonsuz sularla kaplı olduğu görülmektedir (Ögel, 1998: 432-474). Su, topraktan önce vardır (Eliade, 1991: 108) ve ilk yaratılış anına şahitlik etmiştir. Suyun kutsallığı da bu yaratılış anına şahitlikten, her şeyin sudan yaratılmasından gelmektedir. Başlangıçtaki "su" fikri başka kültürlerde de olmakla birlikte Türk kozmolojisindeki özellikleri taşımamaktadır (Oğuz, 1998: 22).

Suyun kutsallığı fikri belli davranış kalıplarına uyma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. İbn-i Fadlan, X. yüzyılda Oğuzların yıkanmadığını söyler (Şeşen, 1995: 35). XII. yüzyılda Moğollar da bu âdeti Çingiz Han yasasıyla kanunlaştırmıştır. Eski Oğuzlarda ve Moğollarda tespit edilen bu âdetin İslamiyet'in yayılışından sonra yaşamasına imkân olmadığını söyleyen Abdülkadir İnan, sudan çekinme âdetinin izlerinin XIX. yüzyılın ilk yarısında devam ettiğini söylemekte ve bunun sebebi olarak da "arı ve kutlu bir ruh veya ruhun makamı sayılan suyu kirletmekten çekinme ve sakınma"nın gerekliliğini göstermektedir (İnan, 1998: 492). Su, ancak belli kurallara ve törene uyularak kullanılabilir. 201

Dede Korkut Kitabı'nda suyun kutsiyetine dair inançların yaşadığı görülür. Salur Kazan'ın suyla söyleşmesini² Roux, suyun enginliğinin göğü yansıtan bir aynaya

benzetilerek gaipten haber almak için su vasıtasıyla Tanrı veya ruhlarla konuşma (Roux, 1998:113) olarak değerlendirmektedir. Salur Kazan'ın soylamasında yer alan "Su Hak didarın grmişdr" (Ergin, 1997: 101) ifadesi, suyun başlangıçta, yaratılışta karşımıza çıkan ilk unsur olduğunu hatırlatır. Su yaratıcının yaratma anına şahitlik etmiştir. Bu ifadeyi Orhan şaik Gökyay, İslam bir unsur olarak yorumlayarak arştan sonra ilk yaratılanın su olması, bundan dolayı da suyun Hak didarını görmüş olması inancına bağlamaktadır. Allah önce suyu yaratmış ve suya nazar kılmıştır (Gökyay, 1973: CCLXXVII). Salur Kazan'ın suya hitabına benzer bir ifade Hacı Bektaş *Velyetnmesi*'nde, Kolu Açık Hacım Sultan menakıbında da geçmektedir. *Velyetnme*'ye göre Kolu Açık Hacım Sultan geçit vermeyen Banaz suyuna, "ey didar görmüş tertemiz, arı-duru su" diye hitap eder (Gölpinarlı, 1995: 82). Suyun başlangıçta yer alması, bütün canlıların sudan yaratılması suyun kutsallık kazanmasında önemli olmalıdır.

Anadolu'da suyun kutsallığı anlayışının izleri devam etmiştir. Örneğin Denizli Kızılcabölük'te su kaynağından su almaya gidildiğinde şu mani söylenmekteydi:

"Merhaba ey akan su
Aya güne bakan su
Ayın günün drriresi
Muhammed'in nurisi
Ben sana su almaya geldim
Mübarek yüzünü görmeye geldim" (KK-9).³

Kaynak kişi, çocukların maniyi söyleme konusunda tembihlendiklerini, su kaynağının başına gidildiğinde "H" diye selam verilerek yukarıdaki sözlerin söylendiğini ve testi dolduktan sonra tekrar "H" diyerek kaynaktan ayrıldıklarını anlatmıştır. Bu mani söylenmezse suyun kseceğine, suyunu keseceğine inandıklarını belirtmiştir (KK-9).

Destanlarda, halk hikyelerinde, masallarda, yağmur dualarında suyun hayat bahşedici özelliği ile karşılaşılır. Halk hikyelerinde kutsal sular yoluyla kahramanın doğumu sağlanmakta, bu sudan abdest alan kahraman gç kazanmakta ve ırmağa atıldığında canlandığı görülmektedir. Bütün bunlar sularda yaşadığına inanılan iyi ruhlara bağlanmaktadır. Bu ruhlara dualar edilerek, adaklar adanarak dilenenin olacağı, alınacağı inancı hikyelerde yer alır (Aydoğan, 2006: 78). Masallarda da ocuk sahibi olmada suyun etkisi karşımıza çıkar (Seyidov, 1997: 262). *Manas Destanı*'nda Cakıp Han'ın ocuk sahibi olamamasının sebepleri arasında ırcı'nın şifalı sularda gecelemeysi (Yıldız, 1995: 537) de sayması suyun yaratılış anına şahitliğiyle ilgili olmalıdır. *Dede Korkut Kitabı*'nda da "Kazan Bey Oğlu Uruz'un Birgün Tutsak Olduğu" boyda oğlunun ilk çıktığı avdan dönmediğini gören Burla Hatun, Kazan'a oğlunun nerede olduğunu sorarken; "[k]uru kuru aylara su saldum... Dilek ile bir oğlu gç-ile buldum" (Ergin, 1997: 164-165) demektedir.

Türkler, her suyun bir iyisi olduğuna inanırlardı. Su iyelerini memnun etmeye çalışır, onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarını kabul ederlerdi (Yıldız, 2009: 79, 80). Yaratılıştaki rolü olan suyun üremede de etkili olacağı düşünülmüş, bu inanç günümüze kadar gelmiştir. Çocuk sahibi olmak isteyenler kutsallığına inandıkları asularından şifa beklemektedirler.

Suyun kutsallığı atasözü ve deyimlerde de kendini göstermektedir. “Su gibi aziz ol!” deyiminde, suyun azizliği başlangıca, yaratılışa şahitlik etmesi, Tanrı didarını görmesindedir. Dile yansımalarından başka hâlâ uygulanmakta olan ritüellerde de su önemli bir yer tutmaktadır. Bir gözlemimize göre Çorum’un İskilip ilçesinde bir düğünde gelin, oğlan evine getirildikten sonra kendisini görmek için sokak kapısının önünde toplananların üzerine bir tas içindeki suyu üç kere, damat da bir kere tepmektedir.⁴ Burada yeni evlilikle birlikte yaratılışın tekrarında suyun rolü hatıra gelmektedir. Her yeni evlilik ilk ana dönüştür (Eliade, 1994: 38-39, 71, 85) ve suyla temas da yeniden canlanmayı içermektedir (Eliade, 1991: 108-109). İlk yaratılıştaki her şey sudan yaratılmıştır.

Su, fiziksel ve manevî temizlik sağlar. Bazı dinlerde, bazı durumlarda ve ibadetlerden önce yıkanılması fiziksel temizlikle birlikte manevi arınmayı hedeflemektedir (Kıyak, 2013: 23). Ayrıca gömmeden önce ölüyü yıkama uygulamasında da bu arınma fikrinin olduğunu söyleyebiliriz. Cooper’a göre “[s]uyla yıkanma sadece eski yaşamdan ve ölümden yeni yaşam ve doğuma ve yeni saf yaşama dönüş olarak değil aynı zamanda ruhun madde dünyasına dönüşümünü de sembolize eder” (Aktaran Akman, 2002: 2). Kutsallıkla ilgili çok yönlülük dolayısıyla, ritüel olarak banyolar ve yıkanmalar emredilebilir diyor Roux; bu takdirde suyun daha büyük bir anlam kazandığını söyler (1998: 111).

“Dirilik suyu”, “bengisu”, “âb-ı hayat”, “hayat suyu”, “ölümsüzlük suyu” gibi isimler verilen ve içene ölümsüzlük, dirilik, şifa ve can bahşettiğine inanılan su da suyun kutsallığının ve hayat bahşedici yönünün bir başka yansımasıdır. Hayat suyu geniş bir coğrafyada yaşayan Türklerin masal, efsane ve destanlarında pek çok defa karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 1998: 106-107).

Su, bir taraftan hayatın kaynağı iken diğer taraftan hayatın sonu da olabilmektedir. Yaratılış mitlerinde gördüğümüz su eskatoloji mitlerinde de yer alır. Bu yönüyle suya bir taraftan olumlu diğer taraftan olumsuz olmak üzere iki anlam yüklenmiştir. Suyun birbirine zıt bu iki anlamı hakkında Jean Rudhardt, suyun saf bir yokluğu ve Tanrıların kullandığı şekilsiz bir maddeyi sembolize ettiğini, yaratıcı güce benzer bir şekilde üretken ve hayat veren niteliğiyle ilahi ve kutsal olduğunu söylerken olumsuz bir role de sahip olduğunu ve Tanrılar tarafından yıkıcı bir güç olarak da kullanıldığını belirtir (Rudhardt, 2006: 135).

Suyun Türk mitolojisinde başlangıçta yer almasıyla oluşan kutsallığı İşlamiyet'in kabulüyle birlikte *Kur'an-ı Kerim*'de geçen ayetlerle de desteklenerek sürekliliğini sürdürmüştür.⁵ Türk yaratılış mitlerinde yer alan başlangıçtaki sonsuz su fikri tasavvuf anlayışında da yerini almış, mutasavvıf şairlerce şiirlerde işlenmiştir. Söz konusu fikrin sürekliliği açısından Veli Baba'dan alınan aşağıdaki dörtlük önemlidir:

“Arif sundu, aldı cihânı biti
Cebrail çok vakit deryada uçtu,
Hak bir avuç toprak deryaya saçtı
Derya szlp de yer olmadı mı” (Ögel, 1998: 437)

Suyun kutsallığıyla ilgili pek çok inanç ve uygulama mitik devirlerden tarihi devirlere bütün zamanlarda Türkler arasında görülmüş (Esin; 2001; İnan, 1995; Ögel, 1995; Ögel, 1998; Seyidov, 1997) ve bu inanç ve uygulamaların izleri Anadolu'da da günümüze kadar gelmiştir. Asa suları etrafında bu izleri takip etmek mümkündür.

3. Asa Suları ve Velî Kültü

İşlamiyet'in kabulüyle su kültünün velî kültüyle birleştiği görülmektedir. Velilerin türbelerinde bulunan “asa suları” bunun göstergesidir. Ahmet Yaşar Ocak velî kültünün Budizm, Hıristiyanlık ve İşlamiyet gibi büyük dinlerin hâkim olduğu sahalarda benzerlikler gösterdiğine dikkat çekerek Anadolu'nun ve İşlam âleminin hemen her tarafında, muhtelif velî kültlerine rastlandığını söyler. Bunun sebebini de ata kültü gibi bazı kltlerin tasavvufun da yardımıyla halk çevrelerinde yorumlanıp velî kültü haline gelmesinde görür. Ocak'a göre kült konusu veliler toplumun değerlerinin temsilcisidir. Dolayısıyla söz konusu velî, toplum için sadece bir insan değil, herkesin inandığı değerler bütünüdür. Bir velinin diğer insanlardan farklı düşünülmesinin başında ise “keramet” unsuru gelmektedir (Ocak, 2010: 6-8). Makalede inceleme konusu yapılan asa sularının bağlandığı velilerle ilgili olarak pek çok keramet anlatılmaktadır. Evliya menakıpnamelerinde geçen keramet motifleri arasında ise velinin yerden, taş veya kayadan su fışkırtması yer almaktadır (Ocak, 2010: 89).

Tasavvufi metinlerde velilerin ilmiyle su arasında benzerlik kurulmuştur. Âşık Paşa'nın *Garıpnâme*'sinde; “Evliyânun ‘ilmi benzer şol suya / Kim gerek bu halkı her dem ol yuya” (Yavuz, 2000: 783) şeklinde geçen mısralarda evliyanın ilmi suyun temizleyici özelliğine benzetilmiş, suyun kirleri temizlemesi gibi evliyanın da ilmiyle gönülleri temizlediği ifade edilmiştir. Burada Martin Lings'in suyu bilginin simgesi olarak görmesi (2003: 78) hatırlanmalıdır.

4. Asa Suları ve Ağaç Kültü

Asa suları, etrafında oluşan anlatılara göre, velinin esasını yere vurmasıyla fişkıran sulardır. Velinin kerameti olarak görülen bu suların etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar günümüze kadar gelmiştir. Kutsallığı velinin kerametine bağlanan asa suları, bir asanın yere vurulmasıyla yeryüzüne çıktığı için ağaç kültürünü de hatırlamak gerekmektedir. Kültünün ve izlerinin her toplumda görüldüğü (Tanyu, 1976: 129) ağaç, Türklerin en önemli kutsalları arasında yer almaktadır. Altay yaratılış mitinde Tanrı, dokuz insan ırkının dokuz dallı ağaç altında türemesi (Ögel, 1998: 453) için buyruk vererek ağacı önemli bir konuma yükseltmiştir. Ağaç kültürü Tanrı'yı temsil ederek, "Tanrı kutunun kaynağı olarak" (Ergun, 2004: 16) kabul edilmiştir. Türk destan, efsane ve inanışlarında pek çok kere karşımıza çıkan kutsal ağaçlar arasında kayın, çam, sedir, ardıç, çınar ilk sırada gelmektedir. Ulu ve tek ağaçlar, yatır ve türbelere yakın ağaçlar çeşitli adaklar için ziyaret edilmekte, ağaç dallarından ve meyvelerinden yapılan nazarlıklar kullanılmakta, Anadolu'da düğünlerde çam dalı kullanıldığı görülmektedir (Turan, 1992: 552-553).

Ağaç kültürüyle ilgili inançların kökeninde hayat ağacı bulunmaktadır. "Dünyanın üç tabakasını temsil eden hayat ağacının kökleri, gövdesi ve dal-budaklarıyla, kozmik düzeye arasında sağladığı iletişimle ideal bir semboldür" (Ergun, 2004: 145). Ayrıca hayat ağacı nesillerin devamının garantisidir, dünyadaki insan kadar hayat ağacının yaprağı vardır (Ergun, 2004: 147). Hayat ağacı ile hayat suyu arasında da bir ilişki vardır. Bir Altay efsanesinde kayın ağacının altında hayat suyu bulunmaktadır (Ögel, 1998: 107). Asa, su ve ikisinin teması neticesinde ortaya çıkan asa suyu, hayat ağacı ile hayat suyu arasındaki birlikteliği de düşündürmektedir.

Asa, Türklerde ağaç kültürüne bağlanabileceği gibi İslam ve tasavvuf anlayışıyla da ayrıca değer kazanmıştır. Asa taşınmanın peygamber sünneti (Cebecioğlu, 2009: 62) olduğu, özellikle Hz. Musâ, Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in asa kullandığı bilinmektedir (Tatçı, 2012: 98-99). Mustafa Tatçı, Şabâniyye mürşidlerinin asalarının üç kademeli olduğunu; el ile tutulan yerden yukarısının vahdet ve cemâl âlemine; el ile tutulan yerin berzah âlemine; aşağısının kesrete, eşyâ âlemine delâlet ettiğini söylemektedir (2012: 99). Veli etrafında oluşan asa sularına *Kur'ân-ı Kerim*'de geçen, "Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, '[a]sanı kayaya vur' demiştik, böylece, kayadan on iki pınar fişkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti" (Bakara/60) âyeti de referans olarak gösterilebilir.

5. Kastamonu Asa Suları

Kastamonu'da bulunan asa suları, halkın inanış ve uygulamalarında tuttıkları yerle toplumsal belleğin sürekliliğini sağlamaktadır. Hz. Pir Şeyh Şabân-ı Veli

Kllyesi Asa Suyu, Benli Sultan Kllyesi Asa Suyu, Abdal Hasan Kllyesi Asa Suyu, Haraçoğlu Türbesi Asa Suyu ve Mehmet Efendi Türbesi Asa Suyu, suyun kutsallığı fikrinin asa sularını bağlamında Kastamonu zeline devam ettiğini göstermektedir.

5.1. Şeyh Şabân-ı Veli Kllyesi Asa Suyu

Musa Fakih Mahallesi, GmŐlce Caddesi üzerinde bulunan kllye; cami, kütüphane, dergâh evleri, Őadırvan ve türbeden oluşmaktadır. Şeyh Şabân-ı Veli, Halvetiye tarikatının Şabâniyye kolunun kurucusudur. Taşköprü ilçesi Harmancık Mahallesinde, 1499-1500 tarihinde dünyaya gelmiştir. Medrese eğitimi için İstanbul'a gitmiŐ, medrese eğitiminin ardından Hayreddin Tokadi'nin yanında on iki yıl tasavvuf eğitimi almıŐ ve halife olarak 1530-31 senesinden sonraki bir tarihte Kastamonu'ya gönderilmiŐtir. Şeyh Şabân-ı Veli, 4 Mayıs 1569 arŐamba günü bu dünyadan gmŐ ve tekkesinin bahçesine defnedilmiŐtir (Tatcı, 2012: 3-16). Türbe 1611 tarihinde tamamlanmıŐtır (Yazar, 1998: 105).

Şeyh Şabân-ı Veli hakkında kerametler anlatılmakta (Abdülkadiroğlu, 1991: 46-54; ağımlar, 2005: 454-461); kllye Őehir içi ve dıŐından pek çok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Sünnette, sünnet çocuğuyla birlikte; düğünlerde, gelin ve damatla birlikte türbeye gelinerek dua edilir (Küçükbasmacı, 2000: 163). Türbe, her türlü istek için adak adanan ve ruhsal hastalıkları olanların, ocuk sahibi olmak isteyenlerin ziyaret ettikleri yerler arasındadır (KK-8).

Kllyenin içinde bir de asa suyunun aktığı eŐme⁶ bulunmaktadır. Şeyh Şabân-ı Veli Kllyesi'nin içindeki bu asa suyu Kastamonu'da Şıfalı olduğuna inanılan suların başında gelmektedir. Su çok yumuŐaktır ve tadından dolayı zembeme benzetilmektedir. "b-ı zembem"den galat olarak suya "ebizembem" denilmektedir. Bu su, her hastalığa Şıfa olduğu düŐünülerek türbeyi ziyarete gelenler tarafından içilir. Ayrıca ziyaretçiler yanlarında getirdikleri kapları asa suyuyla doldurmaktadırlar.

Abdülkerim Abdülkadiroğlu, suyun yarım parmak kadar aktığını, artılıp eksilmediğini söylemektedir (Abdülkadiroğlu, 1991: 115). 1998 yılından günümüze kadar olan gözlemlerimize göre, eŐmedeki kurna sayısı arttırılmıŐ, ancak 2011 yılında yapılan yenilemeyle birlikte kurna sayısı tekrar bire indirilmiŐtir. Kurna sayısının fazla olduğu dönemlerde asa suyundan içmek ya da doldurmak isteyenler en az akan kurnaya ynelmekteydiler. Diğerlerinin Őebeke suyu, az akan kurnanın asa suyu olduğuna inanmaktaydılar. Söz konusu suyun zembeme benzerliğine dikkat çekilmektedir. "evredeki dağlardan çıkararak buraya akan suda zembem rayıhası vardır. Bu hl, içilir içilmez hemen fark edilir. Hafif bir sudur ve ne kadar içilirse iilsin ŐiŐkinlik vermez. Halk ve ziyaretçiler bereket, bazı hastalıklara Şıfa ve psikolojik rahatlama duydukları için söz konusu bu sudan mutlaka içerler" (Abdülkadiroğlu, 1991: 115). Abdülkadiroğlu, asa suyunun zembem kabul edilmesiyle iliŐkilendirebileceđimiz Şu geleneği bildirmektedir:

“Eskiden ramazanlarda şehrin Nasrullah Camii’ne asa suyundan getirilir ve camide bulunan çok sayıdaki madenî ve porselen zemzem fincanlarına konarak bir tepsi üzerine dizilirdi. İftar vaktinin yaklaşmasıyla camiye gelenler birer tane alarak içeri girerler ve saflardaki yerlerine, ön tarafa bu fincanı koyarlar; ya tespih çekerek veya Kur’an okuyarak iftar vaktini beklerlerdi” (1991: 116).

Halk arasındaki “asa suyu” ile ilgili rivayetlerden birine göre, Şeyh Şabân zamanında bir adam hacca gitmek ister, ancak çok fakir olduğundan gidemez. Bir gün Hz. Pîr’in yanında bu isteğini yine dile getirir. Ağlayarak, “[h]iç olmazsa zemzem suyundan içebilseydim” der. Bunun üzerine Hz. Pîr elindeki asayı yere vurur ve yerden su çıkar (Küçükbasmacı, 2000: 163). Asa suyunun çıkışıyla ilgili başka bir rivayete göre de Hz. Pîr’in sabah namazını tayy-ı mekân ederek Kâbe’de kıldığını inanmayanlar delil olarak Kâbe’den zemzem getirmesini isterler. Bunu duyan Şeyh Şabân-ı Velî, şimdi yanında ev bulunan külliyeinin önündeki kayalıkların dibine esasını vurur ve vurduğu yerden “asa suyu” çıkar (Atlı, 2012: 56).

Asa suyunu içme adabı zemzemin içiliş adabını hatırlatmaktadır. Su ayakta, kıbleye dönülerek besmeleyle üç yudumda içilir ve içerken dilek dilenir (Atlı, 2012: 57). Asa suyu konuşamayan çocuklara içirildiği gibi, yeni doğan çocuğa ilk tattığı nimetin zemzem olması isteğiyle; zemzemli gitsin diye de ölüm döşegindeki kişiye içirilmektedir (Çağınlar, 2005: 461).

Zemzem, kutsal su algısının dünyadaki tezahürüdür. İskender Oymak’a göre ab-ı hayat metaforik ve mitolojik bir suyu; Kevser suyu ve cennetteki ırmaklar, cennetteki suları; zemzem dünyada olanı ifade eder (2016: 88). Şeyh Şabân-ı Velî asa suyuna yapılan zemzem suyu vurgusu Hz. Pîr’in şahsiyetine dair kabullerle ilgili olmalıdır. Hz. Pîr, pîr-i hatem, son pîrdir. “Tarih boyunca yaşayan bütün kâmil mürşidlerin ve pîrlerin irfânının vârisi ve hatemi; ledün ilminin manevî tasarrufun zirvesidir. Şabân-ı Velî hazretleri tarikat kurucusu pîrdir” (Tatçı, 2012: 22-23). Tarikat kurucusu bir pîr olan Şeyh Şabân-ı Velî’nin esasını yere vurmasıyla kaynadığına inanılan su da diğer sulardan farklı algılanmıştır. Tasavvufî terminolojide zemzem kelimesi ile “hakikatlerin bilgilerine işaret edilir” (Cebecioğlu, 2009: 724).

Allah inancı olmayan birisi gelip bu sudan içmek isterse suyun kesileceği inancı da halk arasında görülmektedir. Bu durum kutsalın saflığının bozulmaması, kirletilmemesi düşüncesiyle eski Türklerde de görülen inancı hatırlatmaktadır. Zekiye Çağınlar’ın çalışmasında geçen başka bir inanca göre de hırsızlar, ayyaşlar, hayat kadınları, vb. rüyalarında Şeyh Şabân-ı Velî’yi görüp Hz. Pîr’in çağrısıyla türbeye gelmekte, tövbe edip türbenin bahçesinde akan zemzemden eve götürüp bununla yıkandıktan sonra rahatladıklarına inanmaktadırlar (2005: 457). Asa suyunun tadının; onu içen kişinin niyetine, kalbinin temizliğine ve türbeyi ziyaret amacına bağlı olarak değiştiğine de inanılmaktadır. Kalbi temiz olmayan kötü niyetli

kişilere suyun tadı acı gelirken, iyi niyetli temiz kalpli kişilere tatlı geldiği (Atlı, 2012: 57) söylenmektedir.

Şeyh Şabân-ı Veli'nin Taşköprü'deki evinin bahçesinde bulunan kuyu suyunun da şıfalı olduğuna inanılmaktadır. Bu sudan içenler "suyun tadını unutamadık"larını söylemektedirler. Eskiden at koşularına katılacak atlara da bu kuyudan su içirilirmiş (Abdülkadiroğlu, 1991: 116).

Şeyh Şabân-ı Veli asa suyu etrafındaki inanç ve uygulamalara bakıldığında bu suyun zemzem suyu ile benzerliğine ya da zemzem olduğuna inanıldığı, çocuk sahibi olmak isteyenlerin, psikolojik rahatsızlığı olanların, konuşamayan çocukların şıfa bekledikleri, yeni doğan çocuklara ya da ölüm anında içirildiği, her türlü dilek için adak adandığı görülmektedir.



Fotoğraf 1: Şeyh Şabân-ı Veli Asa Suyu⁷



Fotoğraf 2: Şeyh Şabân-ı Veli'nin Taşköprü'deki Evinin Bahçesinde Bulunan Kuyu

5.2. Benli Sultan Külliyesi Asa Suyu

Benli Sultan Külliyesi Kastamonu'ya 27 km. uzaklıkta ve Ilgaz Dağı'nın kuzey eteğinde yer alan Ahlat köyünde bulunmaktadır. Külliye; türbe, cami, mutfak ve misafirhaneden oluşmaktadır. Sonradan bazı tamirler yapılarak yeni bölümler eklenmiştir. Hayatı hakkında bigi veren yazılı kaynakların az olduğuna Benli Sultan, Bayramı Şeyhi Mehmed Muhiddin Efendi'dir. Yanağında büyükçe bir ben bulunduğu için bu lakapla meşhurdur. Türbenin içinde biri Şeyh Mehmed Muhittin Efendi'ye ait olmak üzere on adet sanduka vardır (Demirci, 1962: 71; Çıfci, 2000: 48-53). Ahmet Gökoğlu külliyesinin bir bölümünün 1512-1520 yıllarında Yavuz Sultan Selim Han döneminde ve onun emriyle inşa edildiğini söylemektedir (1952: 288).

Benli Sultan'ın asasını yere vurmasıyla kaynamaya başladığına inanılan (KK-7, KK-11) bu suya da "asa suyu" denir. Benli Sultan asa suyu türbenin güney doğusunda bulunmaktadır. Bu suyun üzerinde 2000'li yıllara doğru yapıldığı anlaşılan bir çeşme ve çeşmenin yakınında yıkanma yeri görülmektedir. Rivayete göre Benli Sultan buraya geldiğinde asa suyunun aktığı yerdeki derenin başında bulunan büyük bir ağacın kovuğunda riyazete çekilmiş ve vahşi hayvanlarla ünsiyet kurmuştur (Çifci, 2000: 52).

Benli Sultan türbesinin etrafında pek çok inanç ve uygulama oluşmuştur. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınların türbedeki kuşağı sarınmaları, Benli Sultan'ın riyazete çekildiğine inanılan ağacın kovuğundan şifa niyetine üç kere geçilmesi bu inanç ve uygulamalar arasındadır. Ayrıca türbeye hemen her dilek, istek ve özellikle çocuk sahibi olmak için adak adanmaktadır (Küçükbasmacı, 2000: 163). Asa suyundan şifa bulmak amacıyla içilmekte ve bu suyla yıkanılmaktadır. Çocuğu olmayanlar yıkanılırsa çocuklarının olacağına ve suyun çeşitli cilt hastalıklarına şifa olduğuna inanılır (Abdülkadiroğlu, 1987: 8; Çifci, 2000: 52). Asa suyu her türlü hastalığa şifa kabul edildiği gibi büyümeyen, sürekli ağlayan çocuklar bu suyla yıkanılırsa şifa bulacaklarına inanılır. Bu sudan doldurup götüreren kimse suyu hiçbir yere dökmemelidir. Suyun yere dökülmesi hastalanmaya sebep olur. (Küçükbasmacı, 2000: 164).

Tevfik Doğruoğlu adlı kaynak kişi asa suyu ile ilgili olarak şunları anlatmıştır:

"Benli Sultan Hazretleri'nin suyu var, asa suyu denir. Orada büyük bir ağaç var. İşte o ağacın dibinde yedi yıl yaşamış derler. O yedi yıl içinde, yedi gün olsa gine su ihtiyacı olacak değil mi? Asasını kakmış toprağa, süt gelmiş. 'Yaa mübarek, bana su lazım.' diyerek asasını bir daha kakınca su gelmiş. Şu sigara kalınlığında bir su. Akar şimdi, hâlâ akar. Efendim, şimdi sevmediği, mindar bir kişi olursa o su dururmuş. Eski usullardan⁸ böyle duyardık. O kişi başından ayrılınca su gine devam edermiş" (KK-17).

Asa suyunun, velî şahsiyetin riyazete çekildiği ağacın dibinden fışkırması, hayat ağacı ve hayat suyu ilişkisini hatırlatmaktadır. Ayrıca dikkat çeken bir başka husus "süt"tür. Buradaki süt, Yakut ve Altay Türklerinde hayat ağacının yanında yer alan (Ögel, 1998: 365) süt gölünü akla getirmektedir. Altay Türk destanlarından Er-Samir'da kahramanın süt saçarak iyelerden yardım aldığı (Dilek, 1998: 333, 346), Ak-Biy destanında süt saçarak Tanrı'ya ulaştığı (Dilek, 1998: 347) görülmektedir. Maaday-Kara destanında ise kahraman Kögüdey-Mergen süt gölüne batırılarak iyileştirilir (Bekki, 2002: 1041). Süt ile kutsala ulaşma ve ilk yaratılış haline dönme arasında bir ilgi olduğu anlaşılmaktadır. Türk halk anlatılarında süt ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada ise sütün benzetme unsuru olarak kullanıldığı; saflığı, iyiliği, temizliği, bolluğu, bereketi temsil ettiği; şifa için kullanıldığı tespit edilmiştir (Doğru, 2013).

Tasavvufi terminolojide süt, ilmi temsil etmektedir. Su ise, Hacı Bektaş Veli'ye göre marifet makamındaki ârifleri temsil eder ve suyun aslı yeşil cevherdendir. Cevherin aslı da Tanrı'nın kendi kudretindedir (Güzel, 2012: 169-172). Benli Sultan asa suyu ile ilgili anlatıya göre; ilmi temsil eden st⁹ (Uludağ, 2010: 269) velinin asasıyla yerden fışkırmakta, velinin suya olan ihtiyaçını belirtmesiyle sütün yerine arifleri temsil eden su¹⁰ (Güzel, 2012: 172) akmaktadır.

Asa suyunun şıfa uman kişinin niteliğine göre kesildiğine inanılması kutsalı koruma anlayışını hatırlatmaktadır. Söz konusu asa suyunun her türlü hastalıkta şıfa niyetiyle içildiği, bu suyla yıkanıldığı, büyümeyen çocuklar yıkanıldıklarında byyeceklerine inanıldığı görülmektedir.



Fotoğraf 3: Benli Sultan Külliyesi Asa Suyu



Fotoğraf 4: Benli Sultan Külliyesi Asa Suyu Yıkanma Yeri

5.3. Abdal Hasan Külliyesi Asa Suyu

Taşköprü'nn Abdal Hasan köyündeki külliye, Osmanlı mimarisinin erken döneminin örnekleri olan hamam, medrese, türbe ve 20. yy. başlarına tarihlenen camiden oluşmaktadır. Abdal Hasan'ın Horasan'dan geldiği ve II. Beyazıd zamanında yaşadığı söylenmektedir. Türbenin giriş kapısının sağındaki sanduka Abdal Hasan'a, solundaki ise II. Beyazıd'ın kızı olduğu söylenen Dilsiz Sultan'a aittir (*Abdal Hasan Hal Tercemesi*, 1997: 3-4). Arşiv kayıtlarına göre Abdal Hasan'ın 15. yy'ın son 16. yy'ın başında yaşadığı ne sürülmektedir (Yıldız, 2005: 584-585). Türbenin ve avlusunu çevreleyen duvarların üzerinde geyik başları asılıdır.

Abdal Hasan ve türbesi etrafında da pek çok inanç ve uygulama oluşmuştur. ocuk sahibi olmak isteyenler, cinnet geçirenler, her türlü hastalığına şıfa arayanlar türbede bulunan sacayağın altından geçme, tespilin içinden geçme, sandukadan

toprak alma gibi çeşitli uygulamalara başvurmaktadırlar (Küçükbasmacı, 2000: 164-166).

Derlemeler sırasında İbrahim Demirbaş adlı kaynak kişi, türbenin karşısındaki çam ormanının içinde bulunan ve söğüt olduğunu söylediği bir ağacı göstererek Abdal Hasan'ın asasını bu ağacın dibinden fırlattığını anlattı. Asa, türbenin biraz ilerisine düşmüş ve süt akmaya başlamış. Bunu gören Abdal Hasan, "Allah'ım ben süt istemedim, su niyaz ederim." deyince süt suya dönüşmüş (KK-4). "Asa suyu" denilen bu suyun yanına yıkanmak için bir yer yapılmıştır. Vücudunda kaşıntı olanlar, cinnet geçirenler, büyümeyen çocuklar ve her türlü hastalığı olanlar şifa ümidiyle bu suyla yıkanmakta ve sudan içmektedirler. Özellikle konuşamayan çocuklar şifa için buraya getirilmektedir (KK-4).

Hayat ağacı ve hayat suyu ilişkisi, su ve süt ilişkisi Benli Sultan asa suyu örneğinde olduğu gibi Abdal Hasan asa suyunda da karşımıza çıkmaktadır. Her türlü hastalık için bu suyla yıkanıldığı ve sudan içildiği görülmektedir.



Fotoğraf 5: Abdal Hasan Külliyesi Asa Suyu



Fotoğraf 6: Abdal Hasan Külliyesi Asa Suyu Yıkama Yeri

5.4. Haraçoğlu Türbesi Asa Suyu

Türbe, İhsangazi ilçesinin İsalı mahallesinde bulunmaktadır. Türbe ve cami Horasan'dan gelen Hoca Saadettin-i Hareci Efendi tarafından Nakşibendi Dergahı olarak kurulmuştur. Ancak dergâh yapıları günümüze ulaşmamıştır. Haraçoğlu türbesinin giriş kapısında da geyik başı asıdır. Ahlat Köyünde (Benli Sultan Köyü) Külliyesi bulunun Benli Sultan hazretleri ile dost ve postnişin oldukları, dolayısıyla 16. yüzyılda Nakşibendi Dergâhı olarak kurulduğu düşünülmektedir (<http://www.ihsangazim.com/ihsangazi-turizm/ihsangazi-camileri/haracoglu-camisi.html> Erişim tarihi: 09.12.2016).

Saadettin Efendi buraya bir ikinci vakti gelmiş. Namaz kılmak için su bulamayınca bir ınar ağacının dibine gitmiş. “Allah’ım namaz kılaağım, abdest almak için su ihsan eyle” deyip esasını yere vurmuş. Süt akmaya başlamış. Bunun zerine, “Süt ile abdest alamam, su niyaz ederim.” deyince süt suya dönüşmüş. şifa niyetine bu sudan kim içerse, suyla yıkanırrsa şifa bulur¹¹. Bir başka rivayete göre ise söz konusu su, havaların kurak gittiği bir dönemde Saadettin Veli hazretlerinin abdest almak için kayaya esasını vurarak çıkardığı sudur (Kalafat, <http://www.oocities.org/yasarkalafat/mak12.htm> Erişim tarihi: 09.12.2016).

Martin Lings, Kur’an’da rahmet ilkesi ile suyun özellikle yağmurun ayırlamayacağını söyler. Su da vahiy gibi Rahman tarafından aşağıya gönderilir. Abdest almak “madde dünyasında kendini bu rahmet dalgasıyla özdeşleştirmektedir... arınma, kkenlerimize bir dönüştür” (Lings, 2003: 77-78). Suyun çıkışında abdest alma ihtiyacının hareket noktası olması gizli duran rahmetin aağa çıkması olarak yorumlanabilir. “Bir kaynağın fışkırması, yani gökten inmiş saklı durumdaki suyun yeniden görünmesi, ‘görünüşü’ aşan bir gerçekliğin örtüsünün ansızın aşılması”dır (Lings, 2003: 81). Abdest ve abdest almada en önemli araç olan su, beşerî boyuttan aşkın boyuta geçişi sembolize etmektedir (Oymak, 2016: 89).

Halk arasında “Haraco Türbesi, Horaca Tekkesi” de denilen Haraçoğlu türbesi, sünnet törenlerinde ve düğünlerde ziyaret edilmektedir. Trbedeki taş dibेğin İlgaş’dan keramet yoluyla getirildiği rivayet edilmektedir. Trbeden şifa niyetine toprak alınır. ocuğu yaşamayanlar, durmayanlar buraya gelip şeyhe satılır. Kadına bir bağ geçirilip Haraçoğlu’nun sandukasının etrafında üç kez dolaştırılır. “ocuğum olur da kucağıma alırsam kurban keseceğim” diyerek adak adanır. Çocuğun adı Satı, Satılmış koyulur. Kurban olarak koyun, ko, keçi kesilir. Ancak tavuk, horoz kesen de vardır (KK-1, KK-3, KK-14). Trbeden şifa niyetine toprak alınır. Hasta olanlar bu toprağı karıştırdıkları suyla yıkanılır. Ruhsal-sinirsel hastalıkları olanlar Haraçoğlu türbesine götürülür. Sacayaklar üzerinde su ısıtılıp hastaya gsl abdesti aldırılır. Trbedeki büyük tespihin içinden geçirilir (KK-6).

Söz konusu asa suyunun yre insanı üzerindeki sosyo-psikolojik işlevinin farkına varan İhsangazi Belediyesi’nin bu durumu dikkate alarak yıkanma yerlerini yenilediği görülmüştür. Trbeden uzakta bulunan yıkanma yerleri değiştirilmiş, güneş enerjili ısıtma sistemi eklenmiştir (http://www.ihsangazi.bel.tr/index.php?tip=1&modul=9_1&lang=tr&ID=170&pID=2 Erişim tarihi: 09.12.2016). Yerel yetkililerin bu yaklaşımının asa suyu etrafındaki inanış ve uygulamaların sürekliliğine katkı sağladığı söylenbilir.

Kaynak kişiler, velinin esasını suyun çıktığı kayaya kakınca suyun çıktığını ve şifa amaçlı kullanıldığını söylemişlerdir. Çocuklar götürülüp bu suyla yıkanmakta ve sudan içirilmektedir. Özellikle psikolojik rahatsızlığı olanlar asa suyuyla şifa aramaktadırlar (KK-5, KK-10, KK-16, KK-18). Mustafa Abaza adlı kaynak kişi,

asa suyunun insanı rahatlattığını söylerken (KK-10), Kadir Kapıcı ise asa suyuyla yıkandığını, rahatladığını; bunun yolunun inanmaktan geçtiğini anlatmıştır (KK-5). Bir başka kaynak kişiye göre asa suyu, gelen ziyaretçileri severse çoğalır (KK-15).

Haraçoğlu asa suyunun bir çınarın dibinden çıkması hayat ağacı ve hayat suyu ilişkisini hatırlatmaktadır. Ayrıca suyun miktarının şifa uman kişinin niteliğine göre değiştiği inancı kutsal koruma anlayışının göstergesidir. Asa suyunun bir ağacın dibinden çıkması ve suyun faydalanacak kişiye göre azalması Benli Sultan asa suyu ile; su yerine önce süt fişkırması, sonra suyun akmaya başlaması Benli Sultan asa suyu ve Abdal Hasan asa suyu ile ortak motiflerdir.



Fotoğraf 7: Haraçoğlu Asa Suyu



Fotoğraf 8: Yeniden Düzenlenen Yıkama Yerleri

5.5. Şeyh Mehmet Efendi Türbesi Asa Suyu

Şeyh Mehmet Efendi Türbesi "Sacayaklı Sultan Türbesi" olarak da bilinmektedir. Türbe, Şeyh köyü Akçasu Mahalindedir. Kitabelerden türbenin 1662'de Şeyh Mehmet Efendi adına yaptırıldığı, 1951 yılında Hedânizâde Hacı Mehmet Kamil Efendi tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Altı sandukadan beşinin kime ait olduğu bilinmemektedir. 1662 tarihinden önce vefat eden Şeyh Mehmet Efendi'nin Şeyh Şabân-ı Veli'nin icazetli halifesi olduğu kabul edilmektedir (Çiftçi, 1995: 238-241).

Sacayaklı Sultan türbesi de dilek, adak ve şifa umuduyla ziyaret edilmektedir. Türbenin girişinde bulunan ve Şeyh Mehmet Efendi'nin oturduğuna inanılan kayaya oturanların sırt ve bellerinin ağrımayacağına inanılmakta, sırt ve bel ağrısı olanlar bu kayaya oturarak şifa beklemektedirler (KK-2).

Kaynak kişilerin ifadelerine göre Şeyh Mehmet Efendi defnedildikten sonra oğlunun rüyasına girerek mezarından su çıktığını, kendisini rahatsız ettiğini söyler.

Bunun zerine oğlu Şeyh Mehmet Efendi'yi türbenin olduğu yere defneder. Türbenin dışında akmakta olan su "asa suyu" olarak bilinmektedir ve Şeyh Mehmet Efendi'nin mezarından çıkan su olduğuna inanılmaktadır (KK-12, KK-13). Bu asa suyunun da zezem suyu niteliğinde olduğu kabul edilmektedir (KK-12). Türbede cameknn içinde Şeyh Mehmet Efendi'nin asası bulunmaktadır.

Şeyh Mehmet Efendi asa suyu diğer örneklerden farklı olarak velinin asasının yere, kayaya ya da ağaca vurmasıyla değil, velinin vefatından sonra bedeninin toprakla teması neticesinde akmaya baŐlamıŐtır. Ayrıca asa suyunun zezem suyu olarak kabul edilmesi Şeyh Şabân-ı Veli asa suyu ile benzerlik göstermektedir. Şeyh Mehmet Efendi'nin Şeyh Şabân-ı Veli'nin halifesi olduğunun kabul edilmesi bu benzerlikte etkili olabilir.



Fotoğraf 9: Şeyh Mehmet Efendi Asa Suyu Fotoğraf 10: Şeyh Mehmet Efendi'nin Asası

6. Sonuç

Yukarıda söz konusu edilen asa sularının her birinin ziyaret yeri haline gelmiş bir velinin türbesinin yanında olduğu görülmektedir. Asa suları; su, veli ve ağaç kültüne bağlı olarak ŐekillenmiŐtir. Şeyh Mehmet Efendi asa suyu dışındaki her bir asa suyu bağlı olduğu velinin asasını yere vurmasıyla fiŐkirmiŐtir. Velinin kendisi kadar kullandığı eŐyalar da kutsaldır. Tasavvufi terminolojide asa kullanımı sünnet olarak kabul edilir ve tarikatlara göre anlamlar yüklenir. Velinin asasını yere vurarak su çıkarması onun kerametlerinden kabul edilir. Asayı yere vurarak su çıkarmanın Bakara sresinin almiŐıncı ayetinde *Kur'an-ı Kerim* referansı da vardır.

Şeyh Şabân-ı Veli ve Şeyh Mehmet Efendi asa suyu ile ilgili olarak vurgulanan zezem benzetmesinin diğer asa sularına yapılmadığı dikkati çekmektedir. Bu durumun Şeyh Şabân-ı Veli'nin Őahsiyetiyle ilgili algılamadan ve külliyeinin bulunduğu yere yapılan Mekke benzetmesinden kaynaklandığı düŐünülebilir. Şeyh

Şabân-ı Velî'nin halifesi kabul edilen Şeyh Mehmet Efendi'nin türbesinde akan asa suyundaki zezem benzetmesinde bu bağ etkili olabilir.

Benli Sultan ile Haraçoğlu asa sularının bir ağacın dibinden, Abdal Hasan asa suyunun ise bir ağacın dibinden fırlatılan asanın düştüğü yerden akmaya başladığı görülmektedir. Bu durum hayat ağacı-hayat suyu birlikteliğini hatırlatmaktadır.

Şeyh Şabân-ı Velî ve Şeyh Mehmet Efendi asa suyu dışındaki asa sularının çıkışıyla ilgili anlatılarda velinin esasını yere vurmasıyla önce süt kaynamaya başlamış, anlatılara göre velinin suya olan ihtiyacını dile getirmesiyle sütün yerine su akmıştır.

Asa sularının çıkışıyla ilgili anlatılarda dikkat çeken bir başka unsur velinin abdest almak istemesi, ancak etrafta abdest alacak suyun bulunmamasıdır. Bunun üzerine velinin esasını yere vurmasıyla suyun kaynamaya başladığı görülmektedir. Anlatılardaki bu unsur, velî denilen kişinin beşerî boyuttan aşkın boyuta geçişini temsil eder.

Asa suları etrafında oluşan inanışlar arasında çocuk sahibi olmak için asa sularıyla yıkanıldığı, asa suyunun içildiği görülmektedir. Burada suyun hayat verici gücü akla gelmektedir. Yaratılıştaki rolü olan suyun üremede de etkili olacağı düşünülmüş, bu inanç günümüze kadar gelmiştir. Çocuk sahibi olmak isteyenler kutsallığına inandıkları asa sularından şifa beklemektedirler.

Asa suları çocuk sahibi olma arayışının dışında büyümeyen çocuklar için, her türlü hastalık için ve özellikle ruhsal sıkıntılardan kurtulmak için şifa niyetiyle içilmekte, bu sularla yıkanılmaktadır. Şifa beklentisi içinde olanlar asa sularından içtiklerinde ya da asa suyuyla kuralına uygun olarak (ritüellere bağlı kalarak) yıkandıklarında şifa bulacaklarına inanmaktadırlar. Kutsallığına inanılan bu sular aracılığıyla kişi ilk ana, yaratılıştaki kusursuz ana dönecektir. Şeyh Şabân-ı Velî asa suyu ile ilgili olan bir inanca göre de hırsız, ayyaş, hayat kadını gibi kişilere rüya yoluyla Hz. Pîr'den davet geldiğinde asa suyuyla yıkanmakta ve tövbekâr olmaktadır. Asa sularıyla yıkanmak arınmayı, kökene dönüşü sağlamaktadır.

Asa sularıyla ilgili olarak kutsala yapılan saygısızlık karşısında kutsalın korunduğu anlatılar da karşımıza çıkmaktadır. Suyun yanına "mundar" kişiler, "kötü niyetli" kişiler geldiği zaman suyun azaldığına, akışının durduğuna, kişi mekândan ayrıldığı zaman ise asa suyunun tekrar akmaya, çoğalmaya başladığına inanılmaktadır.

Başlangıçta kendi halinde akan asa sularının üzerine çeşmeler, yanlarına yıkanma yerleri yapılmıştır. Haraçoğlu asa suyu örneğinde görüldüğü gibi son yıllarda yapılan yenilemelerde bu yıkanma yerleri modern ihtiyaçlara yönelik olarak (duşa kabin, sıcak su tesisatı gibi) düzenlenmektedir. Bu durum kültürün sürekliliğinin göstergesidir.

Suyun kutsallığı geçmişten bugüne devam etmekte, insan davranışlarına yön vermektedir. Ayrıca internet ortamında “asa suyu” ile ilgili bir tarama yapıldığında 15.08.2013 tarihinde 3.580, 06.11.2014 tarihinde 5940, 04.01.2017 tarihi itibariyle 9.870 sonuçla karşılaşılmaktadır. İnternetteki bu paylaşımlar haber, görsel, forum, şahışlar veya dergiler adına hazırlanmış internet siteleri, köylerin internet siteleri, resm kurumların internet siteleri gibi farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu paylaşımların “asa suları”nın kutsallığının sürekliliğini sağladığı düşünülebilir. Elektronik ortam bilginin yayılmasını hızlandırmakta, paylaşımı arttırmaktadır. Geçen dört yıllık sürede görülen artış da bunu desteklemektedir. Böylece kutsalın etrafında oluşanların yeni bir ortam ve söylemde varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.

Söz konusu asa suları, suyun kutsallığı fikrinin günümüzdeki tezahrlerdir. Etrafında oluşan efsane, inanç ve uygulamalarla birlikte asa suları aracılığıyla, Türk kültüründe suyun kutsallığı asırlardan beri devam ederek günümüz insanının davranışlarına yön vermeye devam etmektedir. Sonuç olarak; asa suları, veli kültüyle birlikte kişilerin maddi ve manevi sıkıntılarında başvurdukları kutsal meknlar olarak Türk inanç sistemi içerisinde yeri ve önemini korumaktadır.

Sonnotlar

1 Kaynaklarda iduk, iduk olarak gördüğümüz bu kelimenin karşılığı kısaca kutsal, kutsanmış olarak verilse de Jean Paul Roux’ya göre bu anlam yanlış olmamakla birlikte yetersizdir. Roux; Kaşgarlı Mahmut ve VIII. yüzyıla ait yazıtlardan yola çıkarak id- fiiline “serbest bırakılanlar” anlamının verilebileceğini söylüyor. Ona göre bir mülkün serbest bırakılması, “kutsanması” anlamına geliyor ve bu da orada yaşayan hayvanların ldrlemeyeceği ve orada yetişen bitkilerin koparılamayacağı demektir (Roux, 2012: 76-79).

2 “... Kazan’ın nine bir su geldi. Kazan aydur: Su Hak dizdarın grmişdr, ben bu su-y-ile haberleşeyim didi. Grelm hanum nice haberleşdi. Kazan aydur:

ağnam ağnam kayalardan çıkan su

.....

Ordunun haberini bilür misin değil bana

Kara başum kurban olsun suyum sana.” (Ergin, 1997: 101)

3 Makale içinde kaynak kişiler KK kısaltması ve sıra numarası ile gsterilmış, kaynak kişi bilgileri “Adı, Soyadı, doğum tarihi, eğitim düzeyi, mesleği, görüşme tarihi ve yeri” sıralamasıyla “Sözlü Kaynaklar” başlığında kaynakçada verilmiştir.

4 17 Ağustos 2013 tarihinde gözlenmiştir.

5 Su; Kur’anda yağmur, pınar, sel, deniz, ırmak ve eşme olarak geçmektedir. Hd/7, Trık/5-6 yetleri yaratılışta suyun rolüne dikkat çekerken, En’am/99, A’raf/ 57 ve Furkn/48-49 yetleri ise suyun bereket kaynağı oluşuyla ilgilidir.

6 Zeki Başar, “şifalarına İnanılan Kutsal Sular” isimli tebliğinde “Asa Suyu”na da yer vermiştir. Ancak Kastamonu’da bulunan “Pir Sultan eşmesi” adlı bir başka şifalı sudan daha bahseder. Bu su “Asa Suyu” ile aynı sudur. şeyh şabân-ı Veli’ye Hz. Pir, Pir Sultan da denildiğinden türbede bulunan su “Asa Suyu”, “Pir Sultan eşmesi”, “Ebizemzem” adlarıyla anılmaktadır.

7 Fotoğraf 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10 yazarın arşivindedir. Fotoğraf 8 ise şu adresten alınmıştır: http://www.ihsangazi.bel.tr/index.php?tip=1&modul=9_1&lang=tr&ID=170&pID=2 Erişim Tarihi: 09.12.2016.

8 uslu: yaşlı

9 Hz. Peygamber bir rüyasında süt içtiğini ve artanını Hz. Ömer'e verdiğini ve sütün ilmin simgesi olduğunu söylemiştir (Uludağ, 2010: 269). Hacı Bektaş-ı Veli de *Makâlât*'ta imanı süte benzetmiştir (Güzel, 2002: 178).

10 Hacı Bektaş Veli *Makâlât*'ta Âdem'in toprak, su, ateş ve hava olmak üzere dört nesneden yaratıldığını ve Cenab-ı Hakk'ın âbidler, zâhidler, ârifler ve muhibler olmak üzere dört bölük insan yarattığını söyler. Âbidler şeriat kavmidir ve asılları havadır. Zâhidler tarikat kavmidir, asılları ateştedir. Âriflerin aslı sudandır ve marifet kavmindendir. Muhibler ise hakikat kavmindendir ve asıllar topraktır (Güzel, 2002: 165-175).

11 Bu bilgiler türbenin duvarında asılı bir levhadan alınmıştır.

Kaynaklar

1. Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Aliye Çoğalan, 1945, okuma-yazma bilmiyor, çiftçi, 20.05.1999, İhsangazi-Kastamonu.
- KK-2: Cahide Karataş, Kaynak kişi kişisel bilgilerini vermemiştir. 03.05.2015, Terzi Köyü-Kastamonu.
- KK-3: Hanım Gökçe, 1935, okuma- yazma biliyor, çiftçi, 20. 04. 1999, İhsangazi-Kastamonu.
- KK-4: İbrahim Demirbaş, 1917, ilkokul mezunu, ormancı, 08.05.1999, Abdal Hasan Köyü-Taşköprü-Kastamonu.
- KK-5: Kadir Kapıcı, 1954, lise mezunu, emekli ormancı, 20.05.2007, İhsangazi-Kastamonu.
- KK-6: Lütfiye Havancı, 1957, lise mezunu, devlet memuru, 11.03.1999, Kastamonu.
- KK-7: Mehmet Kılıç, 1945, okuma-yazma bilmiyor, çiftçi, 06.05.2006, Taşköprü-Kastamonu.
- KK-8: Melek İncegil, 1935, okuma yazma bilmiyor, ev hanımı, 10. 05. 1999, Kastamonu.
- KK-9: Muharrem Ök, 1946, doktora, emekli öğretmen üyesi, 04.01.2017, Kızılcaölük-Denizli.
- KK-10: Mustafa Abaza, 1934, okuma-yazma bilmiyor, çiftçi, 10.05.2007, İhsangazi-Kastamonu.
- KK-11: Mustafa Türkmenoğlu, 1952, lise mezunu, 03.07.2005, Kastamonu.
- KK-12: Nevin Al, Kaynak kişi kişisel bilgilerini vermemiştir. 03.05.2015, Kastamonu.

- KK-13: Ramazan Akel, 1971, lisans mezunu, imam, 03.05.2015, Kastamonu.
- KK-14: Reide Mee, 1930, okuma-yazma biliyor, ifti, 20.05. 1999, İhsangazi-Kastamonu.
- KK-15: Sebahat Ciğerci, 1950, ilkokul mezunu, ev hanımı, 25.11.2005 İhsangazi-Kastamonu.
- KK-16: Selver Hsler, 1947, ilkokul mezunu, ifti, 20.05.2007, İhsangazi-Kastamonu.
- KK-17: Tevfik Doğruoğlu, 1930, ilkokul mezunu, ifti, 13.12.2005, Benli Sultan Köyü- Kastamonu.
- KK-18: Ziya Sağlık, 1929, ilkokul mezunu, ifti, 20.05.2007, İhsangazi-Kastamonu.

2. Yazılı Kaynaklar

- Abdal Hasan Hal Tercemesi.* (1997). Kastamonu: İl Kültür MdrlĞ.
- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1987). "Kastamonu'da Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançları". *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığ Yayınları, 1-18.
- . (1991). *Havetlik'in Őa'baniye Kolu, Şeyh Őaban-ı Velî ve Kllyesi*. Ankara: Kastamonu Şeyh Şabân-ı Veli Derneği Yayınları.
- Akman, Eyüp. (2002). "Türk ve Dünya Kltrlerindeki Su Kültü zerine Düşünceler". *Kastamonu EĞitim Dergisi* 10 (1), 1-10.
- Atlı, Sağıp. (2012). "Şeyh Őa'bn-ı Veli'nin Türbesi Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar". *Sufi Araştırmaları-Sufi Studies* 6, 51-64. Erişim Tarihi: 25.09.2013. www.sufiarastirmalari.com
- Aydoğan, Emine. (2006). "Anadolu Sahası Türk Halk Hikyelerinde Mitolojik Unsurlar". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Başar, Zeki. (1989). "Őifalarına İnanılan Kutsal Sular". *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığ Yayınları, 47-58.
- Bayat, Fuzuli. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bekki, Selahaddin. (2002). "Altay-Türk Destancılık Geleneği ve Maaday-Kara Destanı", *Türkler Ansiklopedisi*, 3. Cilt, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1026-1046.
- Cebecioğlu, Ethem. (2009). *Tasavvuf Terileri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: AĞaç Kitabevi Yayınları.
- Cooper, J. C.. (1998). "Water," *An Illustrated Encyclopaedia of Traditionol Symbols*, London, 188-189.

- Çağınlar, Zekiye. (2005). "Kastamonu Halk Kültürü İçinde Yatır-Ziyaret İnanç ve Bu İnanç Çerçevesinde Şeyh Şabân-ı Velî Etrafında Oluşturulan Efsaneler". *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 445-467.
- Çıfci, Fazıl. (1995). *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Demirci, Ziya. (1962). *Kastamonu Evliyaları*, Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Dilek, İbrahim. (2008). "Altay Türk Kayçılık Geleneği ve Kayçı N. U. Ulaşev". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 5, 309-361.
- Dramur, Rengin. (1989). "Bursa Kaplıcaları". *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 125-137.
- Doğru, Meral. (2013). "Türk Halk Anlatmalarında Süt". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Erişim tarihi: 18.01.2017. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Eliade, Mircea. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları.
- . (1994). *Ebedî Dönüş Mitosu*. Çev. Ümit Altuğ. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ergin, Muharrem. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- . (2004). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, Pervin. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Esin, Emel. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kalcı Kitabevi.
- Gökoğlu, Ahmet. (1952). *Paphlagonia*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Gökyay, Orhan Şahik. (1973). *Dedem Korkud'un Kitabı*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1995). *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güznel, Abdurrahman. (2001). *Hacı Bektaş-ı Velî ve Makâlât*, Ankara: Akçağ Yayınları. <http://İhsangazi.bel.tr/site/haberdetay> Erişim tarihi: 09.10.2013.
- İnan, Abdülkadir. (1995). *Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- . (1998). "Türklerde Su Kültü ile İlgili Gelenekler". *Makaleler ve İncelemeler I*. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 491-495.
- Kalafat, Yaşar. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- . "Kastamonu ve Yakın Çevresinde İslam Azizleri". Erişim tarihi: 09.10.2013. www.oocities.org/yasarkalafat/mak12.htm.

- Küçükbasmacı, Gülten. (2000). "Kastamonu Halk Tababeti, İnanış ve Uygulamaları". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıyak, Abdulkadir. (2013). "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültünün Elazığ'daki İzleri". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (4), 22-39.
- Kur'ân-ı Kerim Meâlî* (2012). Haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Lings, Martin. (2003). *Simge ve Kkenrnek: Oluşum ve Anlamı zerine*. Çev. Süleyman Sahra. Ankara: Hece Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2010). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıpnameler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- . (2012). *Hızır-İlyas Kültü*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Oğuz, M. Öcal. (1998). "Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su". *Milli Folklor* 10(38), 22-24.
- Oymak, İskender. (2015). "Türk Mitolojisinde Su Kültü". *Türk Mitolojisine Giriş*. Editör: Fatma Ahsen Turan ve Meral Ozan. Ankara: Gazi Kitabevi, 83-107.
- gel, Bahaeddin. (1995). *Türk Mitolojisi*, II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- . (1998). *Türk Mitolojisi*, I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Roux, Jean Poul. (1998). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: İşaret Yayınları.
- . (2012). *Eski Türk Mitolojisi*, Çev. Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Rudhardt, Jean. (2006). "Su", Çev. Adem Koç. *Milli Folklor* 70, 125-135.
- Seyidov, M. A.. (1997). "Eski Türk Kitabelerinde Yer-Sub Meselesi". *Dil Tarih Coğrafya Tarih Araştırmaları Dergisi'nden Ayrı Basım*, Çev. S. Gömeç. Ankara: Ekol Yayınevi, 259-265.
- şeşen, Ramazan (haz.). (1995). *İbn-i Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul, 1995.
- Tanyu, Hikmet. (1976). "Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar". *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1975*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatcı, Mustafa. (2012). *Hazret-i PİR şeyh şabân-ı Velî ve şabâniyye*. İstanbul: H Yayınları.
- Turan, Fatma Ahsen. (1992). "Hayat Ağacı". *Türk Kültürü* 353, 543-553.
- Turan, Osman. (1980). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Uludağ, Süleyman (2010). "şrb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara: TDV, 269-270.
- www.ihsangazim.com/ihsangazi Erişim tarihi: 09.10.2013.

- www.kastamonukulturturizm.gov.tr/belge/1-65967/hz.pir-seyh-saban-1-veli-kulliyesi-html Erişim tarihi: 01.11.2013.
- www.kastamonukulturturizm.gov.tr/belge/1-65981/osmanli-devleti-donemi.html. Erişim tarihi: 09.10.2013.
- Yavuz, Kemal. (2000). *Âşık Paşa Garipnâme II/2*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazar, Mehmet Behçet. (1998). *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi)*. Haz. Musa S. Cihangir. Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları
- Yıldız, Esra. (2005). "Taşköprü Abdalhasan Köyü ve Türk Devri Mimari Eserleri". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 13(2), 583-608
- Yıldız, Naciye. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- . (2009). "Türk Destanlarında Çocuksuzluk", *Millî Folklor* 82, 76-88.